

BOSHLANG'ICH SINFLARDA TABIIY FANNI O'QITISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Umaraliyeva Baxtilaxon Raxmonali qizi

Qo'qon davlat pedagogika instituti v v b dotsenti

E-mail: rn2639579@gmail.com

O'zbekistonning mustaqillikka erishishi munosabati bilan ta'lim tizimida ham muhim o'zgarishlar sodir bo'ldi. Ta'lim tizimining mazmuni va tuzilishida tarkibiy o'zgarishlar amalga oshirildi. Ayrim o'quv fanlari dasturdan olib tashlandi, ayrimlarining mazmuni o'zgartirildi, ayrim fanlar yangidan yaratilib, o'quv tizimiga joriy qilindi.

O'quvchilarni har tomonlama tarbiyalashning asosi ularda dunyoqarashni shakllantirishdan iborat. Bu vazifani boshlang'ich sinflarda amalga oshirishda Tabiiy fan muhim o'rin tutadi. Bu predmetni o'rganish kichik yoshdagi o'quvchilarning shaxsiy tajribasini boyitadi, atrofimizdagi jonli va jonsiz tabiatda yuz berayotgan hodisa va jarayonlar to'g'risida bilimlar to'plashga imkon beradi.

Tabiiy fan - tabiat haqidagi fanlar tizimi, tabiiy fanlar majmui. Tabiiy fan bolalarni har tomonlama tarbiyalashning mazmuni va metodlarini ochib beruvchi pedagogik fandır. U pedagogikada ishlangan tadqiqotlarga asoslanadi va o'z fanini o'qitish mazmuni hamda xususiyatlarini hisobga olgan holda uning metodlaridan foydalanadi.

2021- yildan boshlab, 1- sinf o'quvchilari yangi o'quv predmeti - «Tabiiy fan» ni o'rgana boshladilar. Bu o'quvchilar bilan ilk mashg'ulotlardan boshlab, ya'ni savod o'rgatishning alifbe davridayoq o'qituvchi o'quvchilar e'tiborini o'z joyidagi tabiat obyektlarini o'lkashunoslik yo'nalishida kuzatishlariga qaratadi. Kuzatishlar ikkinchi yarim yillikda o'qish va nutqni rivojlantirish bilan parallel holda olib boriladi.

Tabiiy fanni yaxshi bilish boshlang'ich maktab o'quvchilariga o'qitishni to'g'ri tashkil qilish imkonini beradi. Metodika o'qituvchini *Tabiiy fanni* o'qitish nazariyasi bilan qurollantirib, o'qitish mahoratini oshiradi. Tabiiy fan o'qitish asoslarini, uning uchun xos bo'lgan shakl, metod va uslublarini, o'quvchilarning bilish faoliyatlarini o'rganishdan iboratdir. Shu bilan - birga o'quvchilar o'z o'lkasining tabiati va qishloq xo'jaligi xususiyatlarini yaxshi bilgan bo'lishi, o'quvchilar bilan ish olib borishda foydalanib borishi kerak.

Shunday qilib, tabiiy fanning maqsadi boshlang'ich sinf o'quvchilarini bugungi kun talablari asosida yangi pedagogik texnologiyalarni qo'llab fan to'g'risida nazariy va amaliy bilim berishdan iboratdir. Fanning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

1. O'quvchilarga tabiiy fan haqida eng zarur ilmiy-nazariy bilimlar berish.
2. Boshlang'ich sinflarda tabiiy fan fanini ta'limiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi vazifalarini yoritib berish.
3. O'quvchilarga tabiiy fan bazasida zamonaviy pedagogik texnologiyalar haqida bilim berish.
4. O'quvchilarni boshlang'ich sinflarda tabiiy fanni o'qitishning turli uslublari va yo'llari bilan tanishtirish.
5. O'quvchilarda mazkur fandan o'qitishning turli tashkiliy shakllarini, usullarini, zarur ko'rgazmali qurollarni to'g'ri tanlash malakalarini hosil qilish.
6. Maktab tabiiy fan darslarining ekologik va tabiatni muhofaza qilish jihatlarini ko'ra bilishga o'rgatish.
7. O'quvchilarni buyuk mutafakkirlarimizning inson va uni o'rab turgan tabiat bilan aloqalariga bag'ishlangan asarlari ularning dunyoqarashlari bilan tanishtirish. Shuningdek, tabiatga bag'ishlangan hikoya, maqollar, ruboiylar, she'rlaridan tabiiy fan darslarida foydalanishga o'rgatish.

Bundan tashqari Tabiiy fan o'qitishning umumpedagogik va xususiy metodlari, darsni to'g'ri tashkil etish tarixi va istiqbolli rejalar tuzish, darsdan tashqari tadbirlarni tashkil etish usullarini o'rganish kabi masalalar ham ushbu fanning asosiy masalalaridan hisoblanadi.

Pedagogik fan sifatida tabiiy fan didaktika bilan chambarchas bog'langan. O'quv materialini tanlash va uni sinflar bo'yicha taqsimlashga bo'lgan talablar didaktika bilan izohlanadi, ular xususiy metodik masalalarni hal qilishda, o'qitish metodlarini tanlashda, shuningdek o'quvchilarning o'quv faoliyatlarini har xil ko'rinish va shakllarda tashkil qilishda ham yetakchidir. Metodik uslublarni faqat har bir o'quvchi psixologiyasini, yoshi va rivojlanish xususiyatlarini hisobga olgan holdagina to'g'ri tanlash mumkin.

Tabiiy fan, shuningdek, fiziologiya, anatomiya, gigiyena, botanika, zoologiya, geografiya, meteorologiya, matematika, falsafa va psixologiya bilan chambarchas bog'liqdir. Shaxsning kamol topishi va rivojlanishi uning ayrim ishlarni, munosabatni, xarakterni o'z ichiga olgan faoliyat jarayonida boradi. Bunda u yoki bu faoliyat turining — o'qish, mehnat, o'yin, muloqotlarning dalillari (motivlari) alohida ahamiyatga egadir. Muloqot dalillari har qanday darsning tarkibiy qismi bo'lishi kerak. Uni o'qituvchi hisobga olmasa, tabiat to'g'risidagi bilimlar imkoniyatini pasaytirib yuboradi. Tabiat bilan turli tashkil qilingan muloqot kichik yoshdagi maktab o'quvchilarida go'zallikni his etishni boyitadi va chuqurlashtiradi, ularda o'z harakati va ishini o'zi baholay olish qobiliyati rivojlanadi, bu xislatlar xulq-atvorning odobiy hamda ahloqiy me'yorlarini anglash, atrofdagilarga nisbatan mas'uliyat hamda burchni tarbiyalash uchun zarurdir. Tabiat bilan muloqot jarayonida do'stlariga, kattalarga xurmat va mexr-munosabat vujudga keladi.

Boshlang'ich maktabda tabiiy fan tabiat hayotidagi ayrim tabiiy hodisalar va o'simliklar, xayvonlar hamda odamning tashqi xususiyatlari bilan tanishtirishdangina iborat emas. Tabiiy fanni o'qitish jonli va jonsiz tabiatning har-xil ob'ektlari o'rtasidagi, jonli tabiat bilan odamlar mexnati o'rtasidagi o'zaro aloqalarni kichik yoshdagi maktab o'quvchilari tushuna oladigan shaklda ochib berishi, jonajon tabiatga muxabbatni, uning boyligini asrab-avaylash va ehtiyotlik bilan foydalanish kabi tuyg'ularini tarbiyalashi kerak. Boshlang'ich sinf tabiiy fan dasturi tabiat hodisalarining keng doirasini qamrab oladi, shu munosabat bilan ba'zan o'rganilayotgan xodisalar bilan o'zaro bog'liq holda kuzatishlar olib borish qiyin bo'ladi. Shuning uchun ham tabiatni dastlab o'rganish uchun ob'ektlar tanlashda quyidagilarni: o'quvchilarning yosh xususiyatlarini, o'rganilayotgan mavzuning tushunarli bo'lishini, uning ta'limiy va rivojlantiruvchi ta'sirini, o'lkashunoslik material bo'lishini, olingan bilimlarni maktab jonli tabiat burchagi va o'quv-tajriba uchastkasidagi ishlar bajarilishida foydalanish imkoniyatini hisobga olish zarur.

Tabiiy fanning muhim vazifasi — har bir sinf uchun yakka tartibda dastur ishlab chiqishdir. Umuman o'quv predmetining mazmuni maktab dasturi bilan belgilanadi, u tabiiy fanning rivojlana borishi bilan o'zgarib va takomillashib boradi.

Tabiiy fanning ta'lim hamda tarbiyaviy vazifalarining bajarilishi uchun xilma-xil o'qitish metodlari va o'quv jarayonini tashkil qilishning har xil shakllaridan foydalanish kerak bo'ladi. Barcha ta'lim va tarbiyaviy vazifalarning bajarilishi metodlarning turli tanlanishiga bog'liq. Tabiatdagi mustaqil kuzatishlarsiz kichik yoshdagi o'quvchilarda kuzatuvchanlikni rivojlantirib bo'lmaydi, tirik organizmlarni bevosita o'rganmasdan turib o'simlik va hayvonlar hayotini tushunib bo'lmaydi, o'simliklarni o'stirish va xayvonlarni parvarish qilish bo'yicha amaliy ishlar bajarilmasdan qishloq xo'jalik mehnatining amaliy, o'quv ko'nikmalarini hosil qilib bo'lmaydi. Tabiiy fan o'qitish jarayoni faqat o'qituvchinigina emas, balki o'quvchilar faoliyatini ham o'z ichiga oladi. O'qitishning natijasi dasturda mo'ljallangan mavzu puxta o'zlashtirilgan bo'lishi kerak. Shuning uchun ham o'qitish metodlari va o'quvchilarni tashkil etish shakllarini o'rganish ularning mavzuni o'zlashtirib olish jarayonini o'rganish bilan birga boradi. Shug'ullaniladigan har qanday metodning ahamiyatini, o'quvchilarning mavzuni o'zlashtirganligini, ularda zarur tasavvur

va tushunchalarning shakllantirilganligini tarbiyaviy natijalarni aniqlamasdan turib bilib bo'lmaydi. Faqat shu ma'lumotlarga asoslanib, har qanday metodni to'g'ri baholash mumkin.

O'qitish jarayonida o'quvchilar bilimini hisobga olishni turli tashkil etish va uning asosida har bir o'quvchi natijalarini va umuman o'qitishni baholash muhimdir, o'qitish metodlari to'g'risidagi masalani ishlab chiqish bilan mashg'ulotlarning o'quv jihozlari to'g'risidagi masalalar ham chambarchas bog'liqdir, chunki o'quv qurollari va boshqa jihozlar tabiiy fanning tasavvurlari va tushunchalarni shakllantirishning asosi hisoblanadi.

Tabiiy fan, shuningdek o'qitishning moddiy bahosi — tabiatshunoslik xonasi, tirik tabiat burchagi, o'quv-tajriba uchastkasi, geografiya maydonchasi, o'qitishning texnik vositalarini tashkil etish va foydalanish masalalarini ham qarab oladi, ularsiz tabiiy fanni o'qitishni to'g'ri olib borish mumkin bo'lmaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. M. Nuritdinova. "Tabiatshunoslik o'qitish metodikasi" Toshkent, O'qituvchi 2005-yil.
1. 2. Umaraliyeva, B. R. "Educational importance of teaching geography in secondary schools." International journal of social science & interdisciplinary research issn: 2277-3630 Impact factor: 7.429 11.12 (2022): 348-350.
2. 3. Umaraliyeva. B. R. "Yordamchi maktab o'quvchilarida geografiya fani orqali tarbiyani shakllantirishda sharq mutafakkirlarining tarbiya to'g'risidagi qarashlaridan foydalanish masalalari" Namangan davlat universiteti ilmiy axborotnomasi 2023 yil 519-523b
4. Umaraliyeva Baxtilaxon Raxmonali qizi "THE ROLE OF THE CORNER OF LIVING NATURE IN NATURAL SCIENCE CLASSES" JournalNX-Amultidisciplinary Peer Reviewed Journal ISSN No: 2581 - 4230 Impact factor: 8.155: 66-69 b.
5. Umaraliyeva B.R. "YORDAMCHI MAKTAB O'QUVCHILARIDA GEOGRAFIYA FANI ORQALI TARBIYANI SHAKLLANTIRISHDA SHARQ MUTAFAKKIRLARINING TARBIYA TO'G'RISIDAGI QARASHLARIDAN FOYDALANISH MASALALARI" NAMANGAN DAVLAT UNIVERSITETI ILMIY AXBOROTNOMASI 2023-yil 1-son 519-523b.
6. Umaraliyeva B.R. "BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA TABIIY FANNI O'QITISH ORQALI TARBIYANI SHAKLLANTIRISHDA SHARQ MUTAFAKKIRLARINING TARBIYA TO'G'RISIDAGI QARASHLARIDAN FOYDALANISH MASALALARI". NAMANGAN DAVLAT UNIVERSITETI ILMIY AXBOROTNOMASI 2024-yil 3-son 1241-1245 b.
7. Umaraliyeva Baxtilaxon Raxmonali qizi Sohobjonova Madinaxon Saydullo qizi "BOSHLANG'ICH SINFLARDA TABIIY FAN TUSHUNCHALARINI SHAKLLANTIRISH" "ILM-FAN MUAMMOLARI MAGISTRANTLAR TALQINIDA" mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi MATERIALLARI TO'PLAMI Qo'qon 2024 2-qism 581-583 b.
8. Boshlang'ich sinf "Tabiiy fan" darsliklari.